

ТЕМА 6. ІНОЗЕМНІ ІНВЕСТИЦІЇ В ЕКОНОМІЧНОМУ РОЗВИТКУ УКРАЇНИ ТА ЇЇ РЕГІОНІВ.

Мета: з'ясувати особливості міжнародної інвестиційної діяльності ТНК в Україні та її регіонах, вивчити проблеми залучення прямих інвестицій транснаціональних корпорацій в економіку України, дослідити способи активізації інвестиційної діяльності в національну економіку з урахуванням досвіду країн Європейського Союзу.

План

1. Особливості міжнародної інвестиційної діяльності ТНК в Україні та її регіонах.
2. Проблеми залучення прямих інвестицій транснаціональних корпорацій в економіку України.
3. Способи активізації інвестиційної діяльності в національну економіку з урахуванням досвіду країн Європейського Союзу.

Основні терміни і поняття

Транснаціональні корпорації, інвестиційна діяльність, іноземне інвестування, проблеми залучення прямих інвестицій.

Виклад матеріалу теми

1. Особливості міжнародної інвестиційної діяльності ТНК в Україні та її регіонах.

Найбільшими, що діють на території України, є Coca – Cola, Daewoo, Sigma-Bleyzer, Western NIS Enterprise Fund, Укртатнафта, Macdonald's Ukraine Ltd, Cargill PepsiAmericas і PepsiCo та Nestle, «Procter & Gamble».

Крім того, в Україні зафіксовано близько 7 362 філій іноземних ТНК, водночас у світі загалом їх понад 800 000. Тобто на Україну припадає лише 0,9% їх загальної кількості [56].

Україна викликає особливий інтерес ТНК у тих галузях, в яких яскраво виражені конкурентні переваги щодо національних компаній. У 2019 р. найбільш привабливими для ТНК та інвесторів із країн Євросоюзу та США були такі галузі української економіки: харчова промисловість та переробка сільськогосподарських продуктів (16,3% від загального обсягу прямих іноземних інвестицій); торгівля (15,0%); фінансова сфера (9,1%); машинобудування (8,6%); транспорт (7,6%); операції з нерухомістю (5,2%); фармацевтика та нафтохімічна промисловість (4,1%). Сьогодні в Україні найбільша кількість ТНК представлена у переробній промисловості. За версією Forbes, за підсумками 2019 р. більшість з них була прибутковими (табл. 6.1) [3]. Найбільшу виручку від реалізації продукції 2019 р. отримали ТНК, що працюють в тютюновій та харчовій галузях промисловості, а саме: JT International, PepsiCo та Philip Morris.

Таблиця 6.1 – Фінансові результати ТНК в Україні

№	Корпорація	Галузь	Виручка за 2019р., млн. дол.
1	JT International	Тютюнова	8203,7
2	Philip Morris	Тютюнова	6775,1
3	Imperial Tobacco	Тютюнова	5399,4
4	Bunge	Агропромислова	6723,7
5	ViOil	Харчова	4459,8
6	Nestle	Харчова	6728,5
7	Shell	Нафтогазова	5255,8
8	Toyota	Машинобудування	5477,6
9	Procter&Gamble	Хімічна	6833,1
10	PepsiCo	Харчова	7168,5

JT International – японська тютюнова компанія, третя по величині у світі. Виробничі потужності Japan Tobacco в Україні зосереджені у місті Кременчук. Ця фабрика була заснована у 1993р. На фабриці виробляється продукція наступних марок: Camel, Winston, Magna, Monte Carlo.

Компанія «PepsiCo» з річним обсягом продажів понад 60 млрд. дол. випускає широкий асортимент продукції, включаючи 19 торгових марок, щорічні роздрібні продажі яких перевищують 1 млрд. дол. На український ринок вийшла вперше в 2007 р. З цього часу PepsiCo в Україні – це компанія «Сандора», а компанія «Сандора» – це PepsiCo. У компанію «Сандора» за два роки було інвестовано близько 30 млн. дол. США, значно розширено її асортимент [57].

Ключові напрямки бізнесу компанії – закуски, зернові продукти і каші, газовані і негазовані напої – представлені більш ніж в 200 країнах.

PepsiCo виробляє і продає широкий асортимент продукції Pepsi-Cola та інших національних і регіональних брендів. PepsiCo володіє близько 40% акцій компанії PepsiAmericas. Чистий прибуток компанії в період 2018–2019 рр. зріс і в 2019 р. цей показник становив 3,2 млрд. дол. Обсяги продажів компанії в порівнянні в 2018 р. склали 6975,3 млрд., потім у 2019 р. спостерігався стрімкий зріст цього показника до 7168,5 млрд. дол.

Третьою компанією, діяльність якої з кожним роком також розширюється є «Philip Morris». Американська глобальна сигаретна і тютюнова компанія, яка продає свою продукцію в понад 180 країнах світу. Входила до складу Altria Group. 28 березня 2008 Філіп Морріс Інтернешнл була виділена у незалежну компанію. Штаб-квартира розташована в Лозанні (Швейцарія). Найбільш відомим та найбільш продаваним продуктом є Marlboro. В Україні філія компанії відкрилася в 1993 році – «Філіп Морріс Україна». Корпорація значно покращила свій дохід від реалізації продукції. Цей показник у 2019 р. збільшився на 120,8 %.

Слід також виділити американську компанію «Procter & Gamble». Сьогодні «Procter & Gamble» представляє на ринку України більш ніж 40 торгових марок, включаючи такі добре всім відомі, як Ariel, Tide, Pantene Pro-V,

Safeguard, Camay, Pampers, Always, Tampax, Blend-a-med, Wella, Londa, Gala, Shandy, Gillette, Mach 3, Duracell, Oral B, Braun та інші.

Крім того, в Україні через дистриб'юторів «Procter & Gamble» продається така продукція, як чіпси Pringles, препарат від застуди Vicks, професійні стоматологічні засоби серії Blend-a-Med, косметика Max Factor, парфумерія Hugo Boss та інші відомі марки.

Загальний річний обіг компанії сьогодні складає більш ніж 68 млрд. дол. США. P&G є найбільшим у світі рекламодавцем, витрати компанії на рекламу перевищують 8 млрд. дол. [58].

Компанія Nestle є одним з найбільших інвесторів у харчову промисловість України, а також одним з найбільш платників податків. Сьогодні Nestle є однією з найсильніших в Україні компаній у сфері продуктів харчування, а також лідером українського ринку кави. Компанія посилює свою присутність на ринку шоколадних виробів та кулінарної продукції, а також зміцнює свої позиції та розширює свою присутність в Україні за рахунок інвестицій у місцеве виробництво та промислову інфраструктуру та активного просування торговельних марок, а також постійного зміцнення й розвитку національної мережі збуту. Основний напрямок діяльності «Nestle» пов'язаний з виробництвом продуктів харчування [57].

Отже, на ринку України представлена значна кількість відомих ТНК, що свідчить про довіру великих компаній до українського ринку. Користь від розміщених ТНК філій значна: це і впровадження інновацій у виробництво, підвищення кваліфікації персоналу й рівня зайнятості, і поява якісної продукції на українському ринку, постійно вдосконалення виробничого процесу, і, нарешті, надходження значних коштів до бюджету країни у вигляді сплати податків.

Слід зазначити, що останнє десятиріччя активність іноземних ТНК на українському ринку знаходить прояв переважно у процесах злиттів і поглинань.

Під впливом угод зі злиття і поглинання ТНК найбільших змін в українській економіці зазнали: фінансово-банківський сектор економіки, ринок страхових послуг, харчова промисловість, нафто-газовий сектор, ринки роздрібної торгівлі, аграрний сектор економіки, незначний вплив спостерігається на фармацевтичному ринку.

Раніше банківський сектор був одним з найпривабливіших для стратегічних інвесторів. За даними Держкомстату, у 2017 р. у фінансовому секторі працювало 342,7 тис. осіб, а в 2019 р. – вже 287,6 тис. осіб (1,4 %). Зараз же це одна з найбільш проблемних галузей.

Істотного впливу з боку іноземних ТНК зазнав і український ринок страхування, який до настання кризи досить інтенсивно зростав. Однак фінансова криза, що почала набирати обертів, змусила інвесторів забути про ринки, що розвиваються. Уряди країн світу розпочали націоналізацію страхових компаній, у тому числі і Україна. Так, була націоналізована найбільша у світі страхова компанія American International Group (AIG), нідерландська ING найбільша банківська група Бенілюксу – Fortis. Усі перелічені фінансові установи мали страхові дочірні компанії в Україні.

Вдалі продажі вітчизняних страхових компаній спостерігалися у 2016-2017 роках. Наприклад, французька АХА придбала відразу дві вітчизняні СК,

що належали УкрСиббанку. Сума угод оцінювалася в 40 млн дол. Австрійська Vienna Insurance Group придбала контрольний пакет акцій СК «Українська страхова група» (сума угоди – 50 млн дол.). Однак головною угодою 2017 р. стала купівля банком «ТуранАлем» державної частки в НАСК «Оранта», за 25% акцій НАСК було виплачено рекордну суму в 100 млн дол. США (загальна капіталізація «Оранти» на момент угоди становила 400 млн дол. США).

У 2018 р. німецька HDI-Gerling International Holding AG придбала 94,5 % акцій київської СК «Алькона» (оцінна сума угоди – 20 млн дол. США), голландська ING Continental Europe Holdings, B.V. придбала контроль на лайковим страховиком «Фенікс-Життя». Серед примітних подій у сфері M&A також можна відзначити купівлю австрійським концерном GRAVE контрольного пакета невеликої львівської СК «ІНПРО» і придбання ізраїльським страховиком Phoenix СК «ІнтерТранс Поліс».

У структурі зайнятого населення України, а саме 20,4 млн осіб 390,3 тис. працює у компаніях харчової промисловості, що становить 1,8 % загальної кількості зайнятого населення. Дешевизна фуражного зерна, швидкий оборот капіталу й висока прибутковість у птахівництві стали причиною зростання кількості угод з купівлі птахофабрик і господарств. Так, у 2017 р. вартість найбільших угод M&A за участю іноземних ТНК становила 1010 млрд дол. США, у 2018 р. – на суму 192 млн дол. США, у 2019 р. – 68 млн дол. США

Окремо слід звернути увагу на функціонування транснаціональних корпорацій у нафтогазовій сфері, яка в економіці України має виняткове значення.

Серед лідируючих галузей за сумами залучених інвестицій протягом 2017-2018 рр. виступала газова промисловість України. Штат компаній металургійного сектору налічує 298,4 тис. осіб (у 2018 – 406,6 тис. осіб), а саме 1,9 % загальної кількості зайнятого населення України. У 2017 р. оцінна вартість семи найбільших угод про придбання активів становила 413 млн дол. США. У 2018 році сума аналогічної кількості угод збільшилася до 1 млрд дол. США. Так, у 2018 р. фаворитом була британська Cadogan Petroleum. Їй, відповідно, належать частки в правах власності на ліцензії на освоєння Пірківського й Покровського газоконденсатних родовищ у Полтавській області з запасами приблизно 11 млн т у нафтовому еквіваленті. Відповідно до фінансового плану роботи в Україні у 2016-2017 рр., компанія інвестувала 488 млн дол. США в родовища, у 2018 р. – 166 млн дол. США, а 2019-го – майже 126 млн. дол. США. Ліцензійний портфель вказаної компанії досяг 11 родовищ в Україні.

Відомо, що останні кілька років прямі іноземні інвестиції в сільське господарство постійно зростали. Однак у 2018 р. надійшло лише 40 млн дол. США, тоді як до Бразилії – 22 млрд дол. США інвестицій. Причинами низького обсягу інвестицій нерезиденти називають: непрогнозованість політики, нерозвиненість ринкової інфраструктури, обтяжливість умов банківської системи.

Чисельність працівників компаній у цій галузі налічує 660,2 тис. осіб, що становить 3 % зайнятого населення України. Ринкова вартість акцій усіх без винятку компаній, у тому числі найбільших українських агрохолдингів, знизилася вдвічі-тричі. Однак локальні наслідки світової кризи змусили

багатьох гравців швидше позбуватися своїх активів, не чекаючи повного знецінення.

Разом із тим гальмування ефективної діяльності ТНК в Україні, ускладнення інтеграції українських фірм у міжнародні корпоративні системи обумовлені: невизначеністю економічного середовища, великим податковим тягарем, труднощами у визначенні чітких умов отримання прав власності, заниженим можливим рівнем прибутку, нестабільністю політичного середовища, обмеженістю матеріальної інфраструктури, бюрократизмом і корупцією місцевих та центральних органів влади, складнощами ліцензійних, сертифікаційних і митних процедур, недостатнім захистом прав інтелектуальної власності, відсутністю незалежної судової влади.

2. Проблеми залучення прямих інвестицій транснаціональних корпорацій в економіку України

Будь-яка інвестиційна діяльність схильна до ризиків та складнощів на шляху розвитку. Інвестори ретельно аналізують напрями інвестування, враховуючи втрати, ризики, майбутній об'єм прибутку, інвестиційний клімат та перспективи. Україна вже давно потрапляє у список найбільш ризикованих для інвестування країн. Тому питання проблем і перешкод на шляху економічного розвитку Запорізької області має важливе значення.

Існують певні чинники, які гальмують економічний розвиток. Одним із таких чинників є відсутність чіткої та прозорої інформації про інвесторів. Це заважає більш активному пошуку потенційних сторін, зацікавлених в інвестуванні. Також потрібно створити рейтинг потенційних інвесторів. Це допоможе більш доцільно використовувати інвестиції, мати змогу обрати надійний та ефективний проект. Необхідно отримати від інвесторів перелік соціальних та економічних ініціатив, які вони бажають впровадити на території регіону. У 2014 році відбувся різкий спад у залученні іноземного капіталу в економіку країни. Причиною цього стала нестабільність у світовій економіці та невизначеність у співпраці з МВФ. Далі почалось загострення соціальної, економічної та політичної ситуації в Україні. Звичайно, що це змарнувало позитивну динаміку розвитку, знизило обсяг прямих іноземних інвестицій (далі ПІІ) та погіршило інвестиційний клімат. Також існує проблема у нерівномірному розподілі ПІІ за видами економічної діяльності, де на промисловість припадало 81% внесеного капіталу. Починаючи з 2014 року йде зниження потенціалу металургійного комплексу. Це пов'язано як з зовнішніми, так і з внутрішніми факторами. До зовнішніх можна віднести несприятливу кон'юнктуру ринку, яка характеризується зниженням світових цін на чорні метали, загостренням конкуренції на ринках Європи та Азії на тлі надлишку у світі виробничих потужностей, домінуванням на ринку дешевого китайського прокату, скороченням попиту на металургійну продукцію. Серед внутрішніх проблем виділяють необхідність пошуку нових ринків збуту, джерел та постачальників сировини, відновлення інфраструктури, подорожчання енергоносіїв. Говорячи про інвестиційну діяльність не варто забувати про сільське господарство. Адже ця галузь економіки є перспективною та має великий потенціал. На жаль, сільському господарству не вистачає наявного обсягу інвестицій для того, щоб ефективно розвиватись. Частка інвестицій у цю

галузь постійно зменшується. Сьогодні інвесторів відлякує нестабільна економічна ситуація в країні, сильний вплив державних органів на агробізнес, високий рівень корупції та застарілість матеріально-технічної бази. Нестабільність економічної ситуації вплинула також на інвестиційні потоки у фінансову сферу, будівництво, харчову промисловість.

Треба визначити і виокремити усі проблеми на шляху залучення прямих іноземних інвестицій. Тому далі більш конкретно про кожну проблему:

- недосконала система супроводу та підтримки іноземного інвестора, відсутність чітко виражених правових норм щодо усталених і прийнятних в міжнародній практиці стандартів у сфері інвестування;

- відсутність спеціального органу у сфері пошуку та залучення іноземних інвестицій (наприклад агентства по залученню ПІІ);

- низька поінформованість у зарубіжних ділових колах регіону та їх інвестиційний потенціал. Тобто недостатнє просування інвестиційного потенціалу регіонів серед потенційних зарубіжних, передусім цільових інвесторів;

- недостатня якість, надійність і рентабельність інвестиційних пропозицій, що пропонуються інвесторам, невисока конкурентність створених інвестиційних продуктів;

- високі податки для бізнесу, особливо на прибуток. Відповідно складна ситуація з розвитком малого та середнього бізнесу, наявність монополій, ознак рейдерської діяльності, що знижує ділову репутацію регіону;

- недостатність або відсутність місцевих преференцій, стимулів та інструментів підтримки діючих та потенційних інвесторів.

Кожна проблема прямо або побічно впливає одна з одної. Економіка складається з великої кількості показників, факторів та інструментів. Негативний вплив на будь-яку сферу економіки тягне за собою гальмування і зниження загального економічного розвитку області. Проблеми в економіці мають звичайно свій вплив на соціальний сектор держави. А соціальний і економічний стан взаємозалежні один від одного. Тому треба комплексно підходити до вирішення цих проблем.

Сьогодні питання сприятливого інвестиційного клімату, обсягів залучення прямих іноземних інвестицій, взаємодії з інвесторами на державному та регіональному рівнях є вкрай важливими і актуальними для забезпечення економічного розвитку Запорізької області [59].

У той же час редакція журналу Forbes консультувалася з інвесторами із Німеччини, Франції, Польщі на інших країн з приводу того, що їм заважає у веденні інвестиційної діяльності в Україні. На перше місце іноземні інвестори ставлять проблему безпеки та надійності. А саме проблема захисту прав власності. Ніхто не може бути впевнений, що у майбутньому його бізнес не «притиснуть» та не розгорнуть брудну компанію проти діяльності підприємства. Яскравим прикладом виступає протистояння між ТНК «Міленіум» та групи «Приват». Була організована чорна рекламна компанія збоку останніх, які організували в офісі «Міленіум» рекламу похоронного бюро з вінками, на яких були написані імена співробітників енергокомпанії. Інший приклад французький винороб Крістоф Лакарен відкрив бізнес у Шабо Одеської області. Він орендував землю у пайовиків на 15 років. Але місцеві

жителі, як за своєю ініціативою, так і за намовою забудовників, які надумали будуватися на місці виноградників, минулого року викорчували більшість рослин, у тому числі рідкісні багаторічні сорти винограду, які для галузі безцінні.

Другою проблемою, яку виокремлюють іноземні інвестори, є час перебування іноземців на території України. Інвестори повинні мати дозвіл на тимчасове перебування в країні. Він видається терміном на рік і його треба постійно оновлювати. Так, за законом, громадяни більшості країн ЄС можуть перебувати без візи не більше 90 днів зі 180 взагалі. Але для інвесторів ці умови незручні, тому що для ведення бізнесу потрібно достатньо часу і потрібні умови, які сприяють безперешкодному розвитку інвестиційних проектів. Сам факт того, що дозвіл на тимчасове перебування треба щорічно продовжувати, гальмує прагнення іноземців вкладати свій капітал в Україну. Бо інвестор не має гарантій, що через рік йому без перешкод пролонгують термін і він зможе продовжити свою економічну діяльність. Однак зараз вже зроблені кроки для вирішення цієї проблеми. З 27 вересня 2017 року указом президента увійшов в дію законопроект про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо зменшення бар'єрів для залучення іноземних інвестицій. Ці зміни несуть в собі дійсно позитивний ефект. Скасовано Звіт про вакансію, тобто вимогу в обґрунтуванні доцільності застосування праці іноземців. Також вдвічі скорочено перелік документів на отримання дозволу про працевлаштування іноземця в Україні і скорочено терміни для отримання посвідки на тимчасове проживання. Збільшено термін дії дозволу про працевлаштування до 3 календарних років для окремих категорій іноземців. Удосконалено процедуру подачі документів в міграційну службу. Однак термін очікування документу, який дозволяє працювати в Україні, залишається доволі тривалим, а при впливі конкурентів його можна взагалі не дочекатись.

Наступна проблема – іноземні інвестори критикують валютне законодавство. Аргументуючи це тим, що воно застаріле, не стимулює ринок, а реформування цього законодавства йде надто повільно. Інвестори звичайно перед тим, як інвестувати в будь-яку країну, ретельно аналізують стан економіки, умови ведення бізнесу, інвестиційний клімат. Вони звичайно мають доступ до оглядів МВФ по кожній країні. І існує певний незбіг інформації між інформацією, яку надають українські представники і реальною оцінкою України з боку МВФ. Від того залишається непорозуміння та невизначеність і всі ризики країни, включаючи валютні, кредитні ризики і так далі, стають перешкодою для прийняття рішення про інвестиції в Україну [60].

Залишається також проблема високого рівня корупції в середині країни, високої тінізації економіки. Однією із «курйозних» проблем іноземні інвестори відзначають низький рівень знання англійської мови. На побутовому рівні іноземці весь час стикаються з труднощами навколо адміністративних послуг: від оформлення прописки, оренди житла, реєстрації автомобіля і тому подібного. В міжнародному рейтингу Світового банку Doing Business, який оцінює легкість ведення бізнесу, Україна зайняла 76 місце. У порівнянні з минулим роком країна піднялась на 4 сходинки з 80 місця. Рейтинг формується по 10 категоріям. В чотирьох категоріях із шести Україна має позитивну динаміку, в інших динаміка негативна. Позиції країни, які безпосередньо

впливають на інвестиційну діяльність: «Оподаткування» (зменшення і уніфікація Єдиного соціального внеску); найбільш провальною категорією є «Створення підприємств», знизилась показники «Отримання кредитів», «Міжнародна торгівля» [61].

3. Способи активізації інвестиційної діяльності в національну економіку з урахуванням досвіду країн Європейського Союзу.

Міжнародні інвестиції є важливим рушієм глобалізації та за останні десятиліття швидко зросли завдяки швидкій появі глобальних ланцюгів створення вартості. Виробничі процеси стають дедалі фрагментованішими, оскільки товари виробляються послідовно поетапно в різних країнах після сильного зниження витрат на зв'язок та координацію. Фірми прагнуть оптимізувати виробничий процес, розміщуючи різні етапи виробництва на різних площадках відповідно до найбільш оптимальних факторів розміщення в різних країнах. Незважаючи на те, що діяльність з розподілу, збуту та виробництва була першою, науково-дослідні та дослідницькі розробки (НДДКР) та діяльність з прийняття рішень також дедалі більше (пере) розміщуються на міжнародному рівні.

Багатонаціональні підприємства стали важливими економічними суб'єктами світової економіки завдяки великим міжнародним інвестиціям та численним філіям за кордоном, що дозволяє їм переносити діяльність у своїй багатонаціональній мережі відповідно до мінливих умов попиту та витрат. ТНК також відіграють важливу роль в інтернаціоналізації НДДКР та інновацій завдяки зростаючим інвестиціям у НДДКР за кордоном. Хоча більшість інвестицій у НДДКР все ще зосереджені в країнах походження, часто поруч із штаб-квартирою ТНК, іноземні філії відіграють важливу роль у багатонаціональній мережі, організовуючи свою науково-дослідну та інноваційну діяльність у глобальному масштабі.

Економіки, що розвиваються, стають дедалі привабливішими для міжнародних інвестицій, включаючи інвестиції в інноваційну діяльність. Зміни в інвестиційній поведінці ТНК відображають мінливий ландшафт інновацій та дедалі більше глобального постачання науково-технічних ресурсів та можливостей. Наприклад, Китай та Індія зайняли своє місце як важливі гравці зі зростаючим потенціалом для досліджень та інновацій. Отже, промислово розвинені країни стикаються зі зростаючою конкуренцією з країн, що розвиваються, не лише на низькому рівні технологічного кінця ланцюжка доданої вартості, але і дедалі більше, що стосується більш технологічних та наукоємних компонентів.

Пандемія суттєво вплинула на міжнародні інвестиції (в інновації) із значним падінням інвестицій, компанії затримали нові інвестиційні проекти. Економія коштів та консолідація стали пріоритетом, особливо для інвестицій у розвинених країнах, за рахунок виходу на ринок, що, як і раніше, є важливим у великих країнах, що розвиваються.

В даний час майже всі уряди націлені на міжнародні інвестиції у високотехнологічні галузі (що відображає підхід інноваційної індустрії) та в інновації та НДДКР (що відображає підхід до функціонування інноваційної діяльності), оскільки, як правило, ці інвестиції приносять більші переваги

країнам, що приймають. Незважаючи на те, що між країнами існують відмінності, загально визнаними галузями, «націленими», є, зокрема, електроніка, телекомунікації, обладнання, фармацевтика, аерокосмічна, автомобільна (виробництво) та ділові послуги та телекомунікації (послуги). Країни дедалі частіше беруть до уваги зростаючу міжнародну фрагментацію ланцюжків створення вартості компаній та застосовують більш функціональний підхід, надаючи пріоритети лабораторіям НДДКР, штаб-квартирам та іншим центрам прийняття рішень.

Привабливість країни для міжнародних інвестицій безпосередньо визначається вигідним характером факторів її розташування. Міжнародні інвестори ретельно вивчають основні детермінанти розташування (сильні та слабкі) альтернативних місць, які вони розглядають, і, як правило, шукають пакет привабливих факторів розташування, які базуються на надійних економічних засадах. Однак існує велика різноманітність міжнародних інвестицій та детермінанти місцезнаходження, як правило, різняться між галузями, функціональними видами діяльності, режимами в'їзду, мотивами інтернаціоналізації тощо, що пояснює необхідність більш диференційованого аналізу. Рішення щодо розташування в багатьох випадках є результатом тривалого і ретельного процесу прийняття рішень ТНК через, як правило, довгостроковий характер та великі інвестиції, пов'язані із створенням філії за кордоном, що пояснює необхідність стабільної політики та нормативної бази.

Детермінантами розташування у високотехнологічних галузях (галузевий підхід до інновацій) є розмір ринку, наявність високоякісних ресурсів, таких як наукова інфраструктура та пропозиція кваліфікованої робочої сили, наслідки агломерації, що виникають внаслідок безпосереднього розташування інших компаній та громадськості центри знань. Міркування витрат, включаючи витрати на оплату праці, виявляються більш другорядними, ніж в інших галузях; натомість якість факторів розташування у приймаючій країні набагато важливіша.

Розгляд конкретних видів діяльності, таких як НДДКР та штаб-квартира (підхід до функціонування бізнесу), пропонує додаткові уявлення. Рішення щодо розташування для більш адаптивних науково-дослідних установ в першу чергу орієнтовані на попит і, отже, пов'язані з близькістю ринку, оскільки важливо бути поруч із «провідними користувачами» та адаптувати продукцію та процеси до місцевих умов. Фактори розташування для більш інноваційних інвестицій у НДДКР більше керуються пропозицією, що узгоджується з мотивацією джерел технологій / знань: технологічна інфраструктура країни перебування, наявність інших фірм та установ, які можуть створити вигоди, які можуть інвестувати фірми-інвестори, доступ до навченого персоналу, встановлені зв'язки з університетами чи державними установами, існування відповідної інфраструктури для конкретних видів досліджень тощо. Важливість витрат на оплату праці для науково-дослідного персоналу залишається неоднозначною; доки кілька років тому вони мали обмежене значення, деякі факти вказують на зростаюче значення, зокрема в країнах з економікою, що розвивається.

Привабливість для міжнародних інвестицій є пріоритетом політики у більшості країн: розвинені країни сподіваються, що ці нові інвестиції

компенсують їх зменшувальну порівняльну перевагу в більш трудомісткій діяльності, тоді як країни, що розвиваються, розглядають цю діяльність як важливий важіль для їх економічного розвитку. Реалізація політики активної привабливості країн щодо досить обмеженого пропозиції інвестиційних проектів призвела до посилення політичної конкуренції між країнами. Політики повинні пильно стежити за негативними наслідками такої політичної конкуренції (наприклад, за участю воєн) та утримуватися від поведінки, що спотворює ринок.

Уряди шукають послідовну та ефективну стратегію, засновану на правильному поєднанні політик (що відображає одночасну важливість кількох факторів розташування) та безпосередньо пов'язаних з характеристиками країни перебування. Таким чином, не існує єдиного набору політик для всіх країн / регіонів, оскільки оптимальний набір політик буде залежати від промислової структури країн, їхніх інноваційних показників, їх розміру та організаційної організації, наявності ТНК тощо.

Щоб залучити міжнародні інвестиції в інновації, уряду України необхідно реалізувати широку, горизонтальну стратегію, яка є чіткою частиною ширшої економічної / промислової політики країни. Горизонтальний характер політики привабливості для інновацій безпосередньо пов'язаний із широким та поширеним характером інновацій; Успішна інноваційна стратегія повинна діяти в декількох сферах політики, включаючи конкретні заходи для залучення міжнародних інвестицій в інновації. Основним викликом для урядів є розробка інструментів політики, які максимально відкриті для ТНК, але в той же час оптимізують вигоди для місцевої економіки.

Привабливість для інновацій вимагає тісної координації / інтеграції інноваційної політики та політики стимулювання внутрішніх інвестицій України. Інноваційна політика спрямована на підвищення інноваційних показників та результатів нашої держави, що приймають, в той час як стимулювання інвестицій намагається створити позитивний імідж країни як місця для міжнародних інвестицій. Однак привабливий маркетинг приймаючої України, який не ґрунтується на міцних економічних засадах, потенційні інвестори швидко сприймуть як недостовірний. Орієнтуючись на конкретні типи інвесторів, формуючи маркетингові та інформаційні інструменти та надаючи спеціальні послуги, стимулювання інвестицій може призвести до кращих результатів інвестицій.

У результаті посилення політичної конкуренції країни іноді готові пропонувати прямі пакети стимулів (наприклад, субсидії та податки, включаючи податкові кредити на НДДКР) для окремих інвесторів. Існує кілька доказів того, що стимули можуть перенаправляти інвестиції з однієї країни в іншу в межах географічного регіону. Тим не менше, Україна повинна бути дуже обережними у наданні стимулів інвесторам.

Одним з інструментів вирішення проблеми залучення інвестицій у промисловість по всьому світу вважається створення індустріальних парків – спеціальних промислових територій.

Відповідно до Закону України «Про індустріальні парки» [61] індустріальний парк (ІП) – це облаштована відповідною інфраструктурою територія, у межах якої учасники ІП можуть здійснювати господарську

діяльність у сфері переробної промисловості; науково-дослідну діяльність; діяльність у сфері інформації і телекомунікацій.

Вигоди для учасників – мінімізація витрат матеріальних, фінансових, трудових і часових ресурсів, необхідних для започаткування господарської діяльності, можливість отримання послуг, пов'язаних із забезпеченням господарської діяльності, від керуючої компанії [62].

Індустріальні парки працюють у США, Китаї, Туреччині, Польщі, Кореї, Малайзії, Ізраїлі та інших країнах, що показують високі темпи розвитку виробництва. Наприклад, у Туреччині з 2002 по 2017 роки було побудовано понад 200 індустріальних парків, що дозволило збільшити ВВП країни в 3,7 рази і залучити інвестиції в їх розвиток в розмірі 100 млрд дол [63].

Наприклад, законодавство про індустріальні парки у Туреччині було прийнято в 2000 році. А вже в період 2002-2010 років в країні створено 148 парків (на сьогодні їх більше 264). ВВП країни та експорт в зазначений період зросли більше ніж у 3 рази [64].

Чехія впровадила державну програму розвитку індустріальних парків у 1998 році. За сім років було створено близько сотні індустріальних парків, на що з бюджетів різних рівнів було витрачено 200 млн євро. У відповідь інвестори вклали в нові виробництва 9 млрд євро, створили 70 тис. робочих місць. В середньому в 1 га індустріального парку було вкладено 4,4 млн дол. інвестицій та створено 35 нових робочих місць.

У Китайській Народній Республіці перші індустріальні парки були створені ще в 1980 році. Сьогодні в країні функціонує 54 індустріальні зони, які формують близько 10% ВВП та акумулюють 30% прямих іноземних інвестицій та 37% товарного експорту. Індустріальні зони дають близько половини валової високотехнологічної продукції Китаю і третину високотехнологічного експорту.

В Угорщині індустріальні парки розвиваються з 1992 року. На сьогоднішній день в країні функціонує більше 200 індустріальних парків, які сукупно забезпечують близько 18% ВВП країни (в той час, як на весь промисловий сектор припадає 30-32% ВВП Угорщини), а також надають більше 200 000 робочих місць.

Таким чином, індустріальні парки стали основою інноваційних стратегій розвитку як країн, так і регіонів, що забезпечило формування «нової економіки» – економіки знань, економіки інформаційних технологій, нових бізнес процесів та економічне лідерство таких держав на світовій арені.

З метою залучення інвестицій в індустріальні парки держави застосовують широкий перелік інструментів підтримки та стимулів для учасників інвестиційних проектів. Світовий досвід доводить, що тимчасове стимулююче оподаткування індустріальних парків є одним з найбільш важливих і дієвих інструментів державної підтримки.

Серед податкових інвестиційних стимулів, що застосовуються іншими країнами для розвитку індустріальних парків:

– пільгові ставки з податку на прибуток – Нідерланди, Чехія, Туреччина
Китай (підприємства зі 100% іноземними інвестиціями або спільні підприємства користуються 2-річними податковими канікулами, починаючи з першого року отримання прибутку, а протягом наступних трьох років –

сплачують податок в розмірі 50%. Деякі індустріальні зони застосовують ставку податку 10% , якщо іноземне підприємство експортує понад 70% своєї продукції), Литва (інвестиції понад 1 млн євро звільняються від податку на прибуток на 5 років), Росія (розмір пільгової ставки залежить від обсягу інвестицій, чисельності створюваних робочих місць), Узбекистан, Білорусь (повне звільнення протягом перших 10 років з дати реєстрації як резидент індустріального парку, а протягом наступних 10 років податок сплачується в розмірі 50% від діючої ставки; звільнення від податку на дивіденди, нарахованих акціонерам резидента (протягом перших 5 років з моменту отримання валового прибутку резидентом парку);

- звільнення від ввізного мита на обладнання та устаткування, що ввозиться учасникам індустріальних парків – Туреччина, Нідерланди, Азербайджан, Республіка Білорусь, Узбекистан;

- звільнення від сплати податку на нерухомість – Польща, Нідерланди, Туреччина (протягом 5 років з дня будівництва промислового підприємства), Тайвань, Казахстан (знижена ставка), Узбекистан, Азербайджан, Республіка Білорусь;

- звільнення від податку на землю – Туреччина, Тайвань, Китай (розмір пільги різний в залежності від індустріального парку);

- звільнення від податку на оренду землі або нерухомого майна – Литва (протягом перших 5 років - 100% пільга за умови, що обсяг інвестицій склав не менше 724 євро/га, протягом наступних 5 років – пільга в розмірі 50% від суми податку);

- звільнення від екологічних податків – Туреччина (звільнення від муніципального податку на тверді відходи; зниження вартості води, природного газу і зв'язку);

- звільнення від сплати місцевих податків і зборів – Угорщина (місцеві органи влади мають право прийняти рішення про звільнення резидентів від оподаткування місцевими податками строком до 5 років);

- застосування пільгових суттєво знижених тарифів на комунальні послуги - Туреччина (знижені тарифи на воду, природний газ і послуги зв'язку), Угорщина (знижені тарифи на комунальні послуги або надання резидентам права розстрочення платежів);

- державні гарантії для інвесторів індустріального парку від несприятливої зміни законодавства про податки і збори – діють в багатьох країнах та передбачають збереження умов діяльності в разі прийняття законів, які погіршують умови в частині митного, податкового та інших режимів.

Таким чином, світовий досвід свідчить про те, що вітчизняна законодавча база, орієнтована на підтримку індустріальних парків в Україні, знаходиться на початковій стадії формування та потребує суттєвого доопрацювання в частині встановлення дієвих інвестиційних стимулів для резидентів індустріальних парків за найкращими міжнародними зразками.

В Україні функціонує 50 індустріальних парків [65], **але працюючих ще немає (рис 6.1)**. Є «живий» парк у Білій Церкві, почав рухатись у Вінниці. Є й майданчики, які не підпадають під поняття «індустріальний парк», але є «бізнесовими територіями». У нас теж поступово приходять до розуміння необхідності індустріальних парків. Але проблемою України є те, що уряд поки

неспроможний зрозуміти необхідність пільгових режимів для таких зон. Відповідно, на наш захід були запрошені депутати Верховної Ради, які є прибічниками цього підходу і які просувають законопроекти. Законодавчої бази в нас ще фактично немає, вона слабка.

А те, що закладено в законі про індустріальні парки, не можна порівняти з тими стимулюючими заходами, які є в інших країнах. Наприклад, у Польщі, Словаччині, Туреччині, Південній Кореї. Сьогодні всі країни конкурують між собою за інвестиції, а для цього треба мати найбільш привабливі умови. Україна має найгірші умови серед тих країн, з якими ми хотіли б конкурувати в залученні інвестицій.

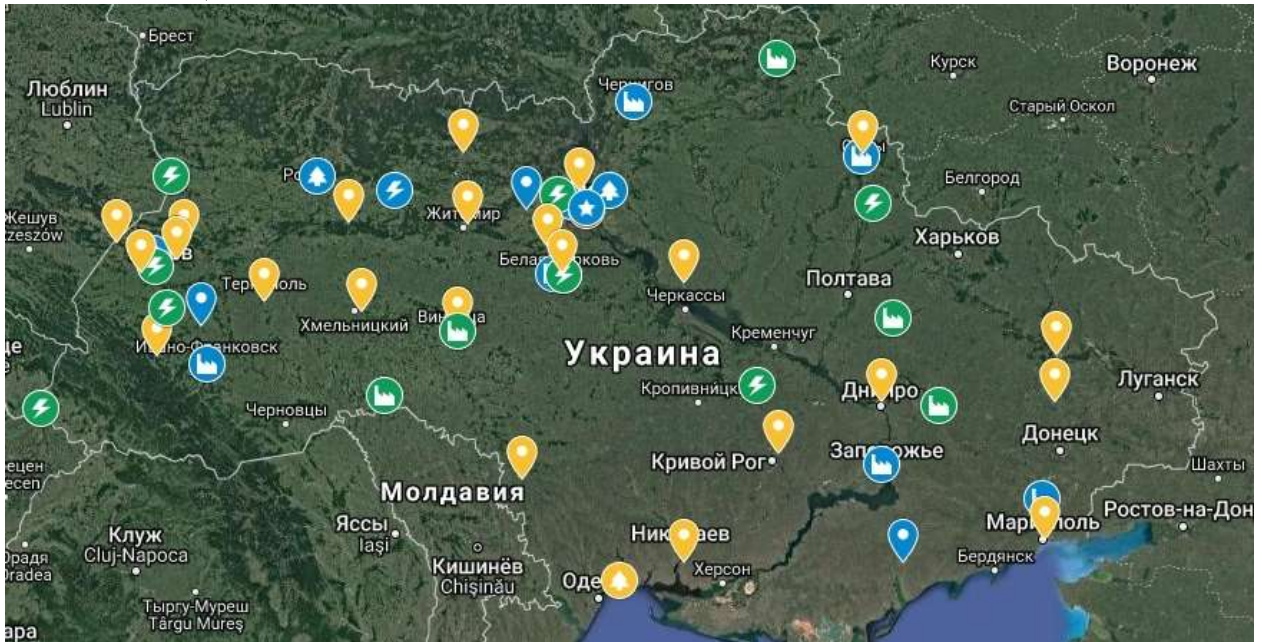

Рисунок 6.1 – Індустріальні парки України станом у 2019 році
Джерело: сформовано на основі [65]

Для максимальної ефективності інвестиційної карти акцент необхідно робити на конкурентних перевагах регіону, міста чи іншої адміністративної одиниці та їх унікальних характеристиках. Очікується, що індустріальні парки типу «грінфілд» (greenfield), які створюються на раніше не забудованих земельних ділянках промислового призначення, будуть привабливими переважно для великих компаній, які шукають площі для забудови промисловими спорудами під свої специфічні потреби. Індустріальні парки типу «браунфілд» (brownfield), що створюються на базі промислових майданчиків із проведенням відповідної до спеціалізації індустріального парку і його учасників реконструкції інфраструктури і/або капітальних робіт, скоріше за все, викличуть інтерес у невеликих компаній, виробничі комплекси яких можуть розміщуватися у стандартних приміщеннях. «Час до ринку» (час від початку інвестування до випуску і реалізації продукції) для учасників індустріального парку типу «браунфілд» має скоротитися з двох-трьох років до шести-дев'яти місяців.

Контрольні питання

1. Охарактеризуйте особливості міжнародної інвестиційної діяльності ТНК в Україні.

2. Визначте особливості міжнародної інвестиційної діяльності ТНК у Запорізькому регіоні.

3. Розкрийте проблеми залучення прямих інвестицій транснаціональних корпорацій в економіку України.

4. Назвіть і поясніть способи активізації інвестиційної діяльності в національну економіку з урахуванням досвіду країн Європейського Союзу.